

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Β΄. - ΤΕΥΧΟΣ ΙΒ΄.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1880

Οὐκ ἔστι περὶ δού ἂν θεοτίμου ἄνθρωπος
βουλευσάτω ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ
τῶν αὐτοῦ οικείων. (Πλάτ. Θεαγης.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1880

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ Β'.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1880

ΤΕΥΧΟΣ 5'.

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ

ἐπὶ τῶν νομοσχεδίων

ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

τῶν ὑπὸ τοῦ Ἐπιπουργείου τῆς Παιδείας εἰς τὴν Βουλὴν ὑποβληθέντων.

Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, δι' οὗ ἡ τῶν πολυπληθεστέρων καὶ ἀπορωτέρων μάλιστα τάξεων τοῦ λαοῦ πνευματικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἠθικὴ μόρφωσις, ἀπεδείχθη ἐν ταῖς νεωτέραις κοινωνίαις οὐ μόνον ὁ κύριος παράγων τῆς ὕλικῆς εὐημερίας, τῆς εὐνομίας καὶ τῆς ἰσχύος αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀσφαλὲς ἔρεισμα τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος, ἀπειλουμένων σήμερον οὐχὶ ὑπὸ τοῦ δεσποτισμοῦ, ὅσω ὑπὸ τῆς πολυκεφάλου τυραννίας τῶν πολλῶν εὐπλανήτων καὶ εὐαπατήτων δι' ἀμάθειαν.

Μετὰ τὴν διὰ τοῦ φωτὸς τοῦ Εὐαγγελίου ἀπελευθέρωσιν τῆς ὑπὸ τὸν βαρὺν κλοιὸν τῆς δουλείας στεναζούσης ἀνθρωπότητος, φύσει καὶ νόμῳ διακρινομένης εἰς τάξεις ἐλευθέρων καὶ δούλων, καὶ τὴν μετὰ μακροῦς κοινωνικοῦς σπαραγμοῦς καὶ ἀγῶνας ἐπελθοῦσαν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους χειραφέτησιν τῶν πολυπληθεστέρων καὶ ἀπορωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς κληροκρατίας καὶ τῶν προνομιούχων τάξεων, καὶ τὴν ἐπικράτησιν ἐν ταῖς νεωτέραις πολιτείαις τοῦ δόγματος τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, δι' ἧς συμμετέχουσι πάντες τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως, ἡ ἀνισορροπία τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων πρὸς τὰς χειραφετηθείσας πολυπληθεστέρας τοῦ λαοῦ ἀνοίγουσα ῥῆγμα ἐν τῷ κοινωνικῷ σώματι, δὲν εἶνε ὅλως ἀκίνδυνος ἀνεῦ τῆς ἀπὸ τοῦ σχολείου ἐπικουρίας, τοῦ ἠθικῶς μορφοῦντος καὶ

ἀναπτύσσοντος τοὺς πολλοὺς πρὸς διάγνωσιν τοῦ ἀληθοῦς κοινωνικοῦ συμφέροντος, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἴδιον αὐτῶν. Ἡ δημαγωγία ὑψώσασα τὴν σημαίαν τῆς τοῦ λαοῦ κυριαρχίας καὶ τῆς ἰσότητος, καὶ δύναμιν ἐκ τῆς ἀμαθείας καὶ εὐπιστίας τῶν πολλῶν ἀντλοῦσα πού μὲν ἐπιβουλεύεται τὴν τάξιν καὶ διὰ τῆς ἀθετήσεως τῶν νόμων ἀπεργάζεται τὴν κακοδαιμονίαν, πού δὲ ἀπειλεῖ καὶ αὐτὸ τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς, τὰς βάσεις αὐτοῦ ἐντέχνως ὑποσκάπτουσα. Τοῦ δεινοῦ τούτου κινδύνου ἀπαίσιμα συμπτώματα ἤρξαντο ἐκδηλούμενα πολλαχοῦ.

Ἡ ἀμάθεια λαοῦ ἀνατραφέντος ἐν δουλείᾳ καὶ ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς ἐθισθέντος νὰ ὑπακούῃ τυφλῶς εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἑνὸς ἢ τῶν ὀλίγων, καὶ νὰ στέργῃ ἀγογγύστως τὸ παρὸν δι' ἀσυνειδησίαν τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἀνεξαρτησίας, εἶναι τῷ ὄντι θέαμα οἰκτρὸν, ἀλλ' ἀκίνδυνον, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων καὶ πολλῶν νέων ἐθνῶν. Τῶν λαῶν τούτων τὰ συμφέροντα καὶ τὰς τύχας διεῖπον, ὡς τῶν ἐν ἀπαγορεύσει ἀτόμων, οἱ κήριοί των, αὐτοὶ δὲ οὐδεμίαν οὔτε τῶν δικαιωμάτων εἶχον συνειδήσιν, οὔτε ἐπὶ τῶν συμφερόντων των ἐξήσκουν ἐπιρροὴν κρατυνόμενοι πρὸς τοῦτο ἐν ἀπαιδευσίᾳ. Ἀλλ' ἡ ἀμάθεια λαοῦ κυριάρχου, ἀσυνειδήτως παρασυρομένου κατὰ τὴν ἐνάσκησιν τῆς κυριαρχίας του καὶ τὸ ἴδιον συμφέρον παραγνωρίζοντος καὶ ἐκ παραφορᾶς παρακρούοντος, εἶναι οἰκτρὸν καὶ φοβερὸν συνάμα. Ἄνευ ἀναπτύξεως τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως, ἄνευ ἠθικῆς εὐεξίας τοῦ λαοῦ διὰ προσηκούστας ἀνθρωπιστικῆς μορφώσεως, αἱ φωτειναὶ τῆς ἐλευθερίας ἀκτῖνες εἶναι ἢ δυσαντίβλεπτοι καὶ ὀδυνηραὶ, ἢ καὶ ὄλως ἀόρατοι καὶ ἀνωφελεῖς ὡς αἱ ἡλιακαὶ τοῖς πάσχουσιν ὀφθαλμίαν ἢ τοῖς τυφλοῖς. Διὰ τοῦτο οἱ καιροὶ τῆς ἀπὸ δουλείας εἰς τὴν ἐλευθερίαν μεταβάσεως λαοῦ τινος ὁμολογοῦνται χαλεποὶ καὶ κινδυνώδεις, χρήζοντες ἀγρύπνου προνοίας καὶ ἐνδελεχοῦς ἐπιμελείας ὡς οἱ παιδικοὶ καὶ νεανικοὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Κατὰ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ τούτου κινδύνου τὸ σχολεῖον, ἐν ᾧ ἀναπτύσσονται καὶ μορφοῦνται ἠθικῶς πᾶσαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις, καὶ οἱ τάυτας ἀποτελοῦντες πολῖται λεαινόμενοι κατὰ τὴν ἀπαλὴν καὶ εὐπλαστον ἡλικίαν διὰ τῆς παιδαγωγικῆς γλυφάνης καθιστῶνται, ὡς οἱ σύννομοι λίθοι ἐν τῇ τειχοποιίᾳ, ἐνάρμοσοι εἰς τὸ κοινωνικὸν οἰκοδόμημα, ἀπεδείχθη ἐν ταῖς νεωτέραις κοινωνίαις τῆς σωτηρίας ἢ ἄγκυρα. Πάνυ δὲ εἰκότως ἐρρήθη ὑπὸ τῶν νεωτέρων σοφῶν ὅτι ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ καθολικὴ ψηφοφορία ἄνευ σχολείου ἄγει εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ τὸν ὄλεθρον.

Ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ σχολείῳ προσηκόντως μορφωθέντος λαοῦ, ἢ τοῦλάχιστον τῆς πλειονότητος αὐτοῦ εὐκόλως διαγινώσκεται ὅτι τὸ κοινὸν καὶ ἴδιον

ἐκάστου συμφέρον εἶνε νὰ συμβαδίζῃ ἡ ἐλευθερία μετὰ τῆς τάξεως· ἡ δὲ πολιτεία μετὰ τῶν διεπόντων αὐτὴν νόμων θεωρεῖται ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἡ κοινὴ μήτηρ πάντων, ὑφ' ἧς τὴν φιλόστοργον· θαλπωρὴν σῶζεται καὶ προάγεται ἡ κοινὴ εὐημερία· καὶ ἡ ἐθνικὴ δὲ φιλοτιμία καὶ ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας ἐν τῷ σχολεῖῳ ὑποτροφομένη κουφίζει τὰ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ βάρη καὶ καθιστᾷ προαιρετικῶς τὰς πρὸς τὴν πατρίδα θυσίας, ἐξ ὧν ἡ ἰσχὺς καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς. Ἐν τῷ σχολεῖῳ κρατῦνεται τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, ἐν αὐτῷ σπεύρονται καὶ φυτοκομοῦνται καὶ εἰς ἄφθονον βλάστησιν καὶ καρποφορίαν ἐν τῷ ἐφεξῆς βίῳ ἐπείγονται ἡ εὐσέβεια καὶ πᾶσαι αἱ κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἀρεταί. Τὸ σχολεῖον εἶναι ὑπὸ πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν ἔποψιν μικρὰ πολιτικὴ κοινωνία ὑπὸ νόμων διεπομένη καὶ ὑπὸ τὸ πατρικὸν σκῆπτρον τοῦ διδασκάλου συντηρουμένη καὶ προαγομένη πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς. Ἐν αὐτῷ ὁ μικρὸς παῖς ἀσκεῖται λεληθότως καὶ ἐν σμικρῷ πρὸς τὸν κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν βίον· καὶ κατὰ τὴν ἀπαλὴν ἡλικίαν, καθ' ἣν ὁμολογοῦνται αἱ ἐντυπώσεις βλαβεραὶ καὶ ἀνεξίτηλοι, σχηματίζει ὁ νέος ἄνθρωπος τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαίου, τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ νόμου τοῦ τὴν μικρὰν κοινωνίαν διέποντος. Ἐν δὲ τοῖς σχολικοῖς βάθροις κατ' ἀλήθειαν ἀνευρίσκει τις τὸ ἰδανικὸν τῆς ἰσότητος· ἐν αὐτοῖς ἀφ' ἐνὸς μὲν περιστέλλεται καὶ χαλιναγωγεῖται ὁ ἐγωϊσμὸς, ὁ τυχὸν ἐν ταῖς θωπείαις ἢ τῇ ῥαστώνῃ τοῦ οἴκου, ἢ ὑπὸ φυσικῆς ἰδιογνωμοσύνης ὑπερτραφεὶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξαιρέται τὸ ἐκ τῆς πενίας ἢ ἄλλης αἰτίας ταπεινωθὲν φρόνημα, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ παιδὸς μεταρσιοῦται ἐκ τῆς συναισθήσεως, ὅτι τὸ λογικόν, τὸ εὐσιῶδες τοῦτο τοῦ ἀνθρώπου προσὸν καὶ ἡ προῖξ αὐτοῦ, ἡ ἐλευθερία, εἶναι κοινὰ τοῦ Θεοῦ δῶρα, ἐνῶ τὰ λοιπὰ προέρχονται κατὰ συμβεβηκός. Καὶ ποῦ ἄλλοῦ δύναται νὰ εὕρη τρανωτέραν τούτου ἀπόδειξιν ἢ ἐν τοῖς σχολειακοῖς ἐδωλίοις, ἐν οἷς οὐδεμίαν διάκρισιν πλοῦτου ἢ γένους;

Καὶ ὡς συλλαμβάνει ἐκεῖ τὸ πρῶτον τὴν ἔννοιαν τῆς ἰσότητος ὁ παῖς οὕτω ἐθίζεται νὰ στέργῃ καὶ νὰ ἀνέχηται τὴν ἠθικὴν ἢ πνευματικὴν ὑπεροχὴν, μετὰ θαύμασμοῦ κινουῦντος αὐτὸν εἰς ἄμιλλαν. Τὴν δὲ ἔννοιαν τοῦ δικαίου τοῦ ἠθικοῦ, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαιολογικοῦ καταλογισμοῦ, ποῦ ἀλλαχοῦ δύναται ἀκριβέστερον ὁ ἄνθρωπος νὰ συλλάβῃ; Ἡ τὴν παράβασιν τοῦ σχολικοῦ νόμου παρακολουθοῦσα δικαία ψυχολογικὴ τιμωρία, ἢ τὴν ψυχὴν ἐξαγνίζουσα καὶ τοσοῦτον συντελοῦσα πρὸς θεραπείαν τῶν ἠθικῶν ἀτελειῶν, δὲν ἀποξηραίνει ἐγκαίρως τὴν ρίζαν τοῦ ἐγωϊσμοῦ ἐξ οὗ βλαστάνει πᾶσα κακία; Ἡ δὲ βράβευσις καὶ αἱ ἠθικαὶ ἀμοιβαὶ τῶν

τὸ καθήκον ἐπιτελούντων ἄνευ διακρίσεως καταγωγῆς ἢ πλούτου τῶν παίδων τῶν περικυκλούντων τὸν βραβευόμενον δὲν εἶναι ἡ πρώτη ἐν μικρῷ ἀλλὰ ζωηρὰ τῆς ἀληθοῦς δόξης εἰκὼν ἢ τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς ἀφυπνίζουσα καὶ κινουῖσα πρὸς πᾶσαν ἀγαθὴν καὶ εὐγενῆ πράξιν; Παρὰ πάντων ὁμολογεῖται, ὅτι ἡ σχολειακὴ τιμὴ δι' ἧς ὁ ἐπιμελὴς καὶ ἠθικὸς μαθητὴς ἀμείβεται εἶναι ἰσχυρότατον ἐλατήριον ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ κινήτικόν πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν τοῦ καθήκοντος ἐπιτέλεσιν. Πλὴν τούτων ἢ πρὸς τὴν τάξιν, τὴν φιλοκαλίαν, τὴν φιλοπονίαν, τὴν καθαριότητα καὶ πρὸς πᾶν ὅ,τι χαρακτηρίζει βίον ὁμαλὸν καὶ κανονικὸν ἀγάπη καὶ ἔξις ἐν τῷ σχολείῳ μεταδίδεται τελεσφορώτερον διὰ τῆς ἀμίλλης καὶ τοῦ παραδείγματος.

Ἄλλὰ πλὴν τῆς ὑψίστης ταύτης πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς σημασίας τὸ σχολεῖον εἶναι καὶ μέγιστος παράγων καὶ ὑπὸ οἰκονομολογικὴν ἔποψιν ἀχώριστος δ' ἀπεδείχθη ἡ ὑλικὴ εὐπορία τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἠθικῆς τῶν λαῶν μορφώσεως ἐν τῷ σχολείῳ. Ἐξ ὅτου τὰ πορίσματα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐφαρμοσθέντα, κατὰ τὸν παρόντα μάλιστα αἰῶνα, εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν δένδροκομίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, καὶ τὸ ἐμπόριον, κατέστησαν τὴν πλήρωσιν τῶν ὑλικῶν τοῦ ἀνθρώπου χρειῶν τοσοῦτον εὐχερῆ καὶ διέχυσαν ἄφθονα τὰ ὑλικά ἀγαθὰ εἰς τὴν πρότερον ταλαιπωρουμένην ἀνθρωπότητα, ἢ διάδοσις τῶν προκαταρκτικῶν φυσικῶν γνώσεων εἰς τὰς ἐν τῷ σχολείῳ πνευματικῶς ἀναπτυσσομένας κοινωνικὰς τάξεις, δι' ὧν διδάσκεται ὁ παῖς τοὺς στοιχειώδεις φυσικοὺς νόμους τὰς ιδιότητας καὶ τὴν ἐν τῷ βίῳ χρησιμότητα τῶν φυσικῶν ὄντων καὶ τοὺς ὅρους τῆς συντηρήσεως καὶ ἀναπτύξεως αὐτῶν, συντελεῖ τὰ μάλα εἰς προαγωγὴν τῶν ὑλικῶν πόρων καὶ τῆς ὑλικῆς εὐημερίας ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν, ὧν ἡ ἀξία διὰ τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἀναπτύξεως καὶ ἀγωγῆς δύναται νὰ κατανοηθῇ. Ὁ ἐργάτης, ὁ γεωργὸς, ὁ κηπουρὸς, ὁ κτηνοτρόφος, ὁ ναύτης, ἀναπτυσσόμενοι καὶ μορφούμενοι ἐν τῷ σχολείῳ καὶ τὰς τῶν φυσικῶν ὄντων τῶν ὑπηρετικῶν τῶν χρειῶν τῶν ιδιότητας καὶ τοὺς τρόπους τῆς καλλιέργειας, συντηρήσεως καὶ ἀναπτύξεως αὐτῶν διδασκόμενοι, καθιστῶνται εἰς τὸ ἑαυτῶν ἐπιτήδευμα δεξιώτεροι καὶ παραγωγικώτεροι· οὐδόλως δὲ παράδοξον τὸ λεγόμενον, ὅτι καὶ αὕτη ἡ φύσις ἀρνεῖται τὰ προϊόντα τῆς εἰς λαοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀβελτέρους. Ἡ ἔννοια δ' αὕτη τοῦ σχολείου ἐχρησίμευσεν, ὡς γνωστὸν παρά τισιν ἐν Ἀμερικῇ ἐπικρατείαις ὡς δικαιολογητικὴ βᾶσις τοῦ δικαιώματος τῆς ὑπὲρ τοῦ σχολείου φορολογίας τῆς ἀκινήτου περιουσίας καὶ τοῦ κεφαλαίου, ὡς συντελοῦντος εἰς τὴν συντήρησιν

καὶ προαγωγὴν αὐτῶν, διὰ τῆς παρασκευῆς νοημόνων, δραστηρίων καὶ ἱκανῶν ἐν γένει ἐργατῶν, ἢ καὶ εἰς τὰς συναλλαγὰς ἐντίμων κτηματιῶν ἢ γεωργῶν. Κατὰ ταῦτα οἱ ἐν σχολείῳ μορφούμενοι οὐ μόνον τὴν φύσιν καὶ τὰ φυσικὰ ὄντα, ὡς ὑπηρετικὰ τῶν χρειῶν τῶν ἀγαπῶσι καὶ περιέπουσιν καὶ διὰ τῆς ἐπιμελοῦς αὐτῶν καλλιέργειας αὐξάνουσι τὴν παραγωγὴν τῶν καὶ τοὺς πόρους τῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνίαν, ἐν ἧ ἑξασφαλίζουσι τὰ ἐκ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς οἰκονομίας ἀγαθὰ, καὶ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας ὡς φρουροὺς τούτων σέβονται τηροῦσιν ἐκόντως καὶ οὐχὶ τῷ φόβῳ τῆς ἐκ τοῦ νόμου κολάσεως. Ἡ δὲ στατιστικὴ ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκλημάτων εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος πρὸς τὴν διάδοσιν τῶν δημοτικῶν γραμμάτων, καὶ ὅτι ἡ τῶν νόμων ἐκτέλεσις χωρεῖ ἀπρόσκοπτος, καὶ ἡ τῶν φόρων ἀπότισις καὶ πᾶσαι αἱ πρὸς τὴν πατρίδα θυσίαι γίνονται αὐτοπροαίρετοι παρὰ λαοῖς ἐν σχολείοις μορφουμένοις καὶ παιδαγωγουμένοις. Πρὸς τούτοις ἡ ἐκ τῆς πεφωτισμένης ἐργασίας καὶ τῆς λελογισμένης οἰκονομίας εὐπορία, διαδιδόμενη κατ' ἀναλογίαν εἰς πάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις καὶ μειοῦσα τὴν τοῦ πλούτου ἀνισοροπίαν συντελεῖ εἰς καταστολὴν τοῦ φυσικοῦ τῶν ἀπορωτέρων φθόνου καὶ εἰς ἐξομάλυνσιν τῶν ἀποτόμων ἀντιθέσεων.

Δῆλον ἐκ τούτων ὅτι τὸ σχολεῖον χρησιμεύει οὐ μόνον ὡς μέσον διαλλαγῆς τῶν ἀντιθετιζομένων ἐκ τῆς ἀνισότητος τῶν ἀγαθῶν κοινωνικῶν τάξεων ἀλλὰ καὶ ὡς σύνδεσμος συναρμόζων καὶ συσφίγγων αὐτὰς διὰ τῶν ἀρρήκτων ἠθικῶν δεσμῶν τῆς ἐμπνεομένης ὑπ' αὐτοῦ ἀγάπης, πρὸς τὴν φιλάνθρωπίαν καὶ εὐποιάν καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης. Πάνυ δ' εἰκότως κρίνεται σήμερον τὸ σχολεῖον ὡς ἡ λανθάνουσα συνεκτικὴ δύναμις τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν καὶ τὸ μυστηριῶδες ἐργαστήριον, ἐν ᾧ κατὰ μικρὸν καὶ ἀθορύβως παρασκευάζεται ἡ ἀφθιτος ἰσχὺς τῶν νεωτέρων ἐθνῶν· καὶ τὸ ἐξ οὗ ἡ ἀφομοιωτικὴ δύναμις ἡ εἰς ἓνα κολοσσικὸν καὶ συμπαγῆ ἐθνικὸν ὄργανισμὸν τοὺς ἀπειροπληθεῖς καὶ πολλάκις ἑτερομιγεῖς λαοὺς τῶν σημερινῶν ἐπικρατειῶν ἐνοῦσα καὶ τῇ συνειδήσει κοινῶν συμφερόντων καὶ κοινῶν πόθων ἀδιασπᾶστος συγκρατοῦσα καὶ συνέχουσα.

Ἡ τηλικαύτη τοῦ δημοτικοῦ σχολείου πολιτικὴ, κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ σημασία δὲν εἶνε ψιλὴ θεωρία ἐξηγμένη ἀπὸ τῶν σπουδαστηρίων τῶν παιδαγωγῶν καὶ φιλοσόφων, ἀλλὰ πόρισμα τῆς ἀλανθάστου πείρας καὶ τῆς ἐμβριθοῦς μελέτης τῶν ἠθικῶν βάσεων, ἐφ' ὧν ἐδράζεται ἡ σημερινὴ εὐδαιμονία καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν νεωτέρων πολιτικῶν κοινωνιῶν τῶν ἐπὶ πολιτισμῷ καὶ δυνάμει διακρινομένων. Κατεδηλώθη πλέον διὰ πραγμάτων ἡ μεγίστη τοῦ σχολείου δύναμις πανταχοῦ, ὅπου σοφοὶ ἡγεμόνες

καὶ κυβερνήσεις ἢ πεπολιτισμένοι καὶ φιλόανθρωποι ἀνώτεροι κοινωνικαὶ τάξεις προὐνόησαν ἐγκαίρως τὸ μὲν νὰ θέσωσιν ἑρθὰς βάσεις τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, τὸ δὲ νὰ ἐνθαρρύνωσι καὶ ἐνισχύσωσι τὴν περὶ αὐτὴν ἀσχολουμένην ἐπιστήμην καὶ νὰ ἐξεύρωσι παντοίους πόρους πρὸς σῴστασιν καὶ συντήρησιν πυκνῶν καὶ καλῶς ὀργανισμένων σχολείων, ἐν οἷς παιδῶν γοιτῆται καὶ διαπλάσσεται ὁ λαὸς παρὰ διδασκάλων προσηκόντως ἐν εἰδικοῖς σχολείοις πρὸς τοῦτο παρασκευασθέντων. Οἱ καρποὶ δὲ τῆς τοιαύτης προνοίας ἐκδηλοῦνται διὰ τε τῆς προαγωγῆς τῶν ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐρωστίας καὶ πολιτικῆς εὐκοσμίας. Τὸ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τὸ πρῶτον ἐξενεχθὲν θεώρημα «ἀρχὰ πολιτείας νέων τροφὰ» ἐκυρώθη ἐκ τῆς πείρας ὡς πολιτικὸν ἀξίωμα καὶ ἀνεκηρύχθη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὅτι μέτρον τῆς εὐδαιμονίας καὶ ἰσχύος τῶν ἐθνῶν εἶναι ἡ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως κατὰ ποσὸν καὶ ποιὸν μεγαλειτέρα διάδοσις.

Πανταχοῦ τῆς βορείου καὶ δυσμικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Βορ. Ἀμερικῆς ἀντηχεῖ ἤδη ἡ φωνὴ «πόλεμος κατὰ τῆς ἀμαθείας». Βασιλεῖς, κυβερνήσεις, δημοσιογράφοι, φιλόσοφοι, καθηγηταὶ, ἑταιρεῖαι, ἐν ἐνὶ λόγῳ, οἱ πάντες κινουῦνται κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πρὸς βελτίωσιν καὶ διάδοσιν τῆς τοῦ λαοῦ ἐκπαιδεύσεως. Καὶ οὕτως ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ παιδαγωγικὴ μετὰ τῆς ψυχολογικῆς ἐπιστήμης συμβαδίζουσα καὶ τὴν διδακτικὴν δαδουχοῦσα ἀνοίγει νέας ὁδοὺς, καθ' ἃς ὁ ἄνθρωπος φυσικώτερον καὶ ἀπονώτερον ἀναπτύσσεται καὶ μορφοῦται, ἡ δὲ σχολειακὴ νομοθεσία πασῶν τῶν ἐπικρατειῶν μεταρρυθμίζεται ἐντὸς τῆς τελευταίας εἰκοσαετίας ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ ὡς πρὸς τὴν αὔξησιν τῶν σχολικῶν πόρων καὶ τὴν προπαρασκευὴν καὶ μόρφωσιν διδασκάλων εὐπαιδύτων καὶ εὐμεθόδων, καὶ ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν, ἐποπτεῖαν καὶ ἐπιθεώρησιν τῶν σχολείων. Ἄν δέ τις ἤθελε παραβάλλει τὰ σημερινὰ σχολεῖα τῆς Πρωσσίας ἢ τῆς Ἑλβετίας, ἢ τοῦ Βελγίου πρὸς τὰ πρὸ εἰκοσαετίας ὑπάρχοντα ἤθελε θαυμάσει κατ' ἀλήθειαν τοὺς πρὸς βελτίωσιν αὐτῶν καταβληθέντας ἀτρότους κόπους τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν ἄοκνον δραστηριότητα τῶν κυβερνήσεων, ὧν αἱ πεφωτισμέναι φροντίδες προήγαγον ἐπὶ τοσοῦτον τὸ δημοτ. σχολεῖον καὶ ἐξήσφάλισαν τὴν ἀπρόσκοπτον αὐτοῦ λειτουργίαν.

Ὅτε τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀναμόρφωσιν ἐξήνεγκε τὴν περὶ δημοτικῶν σχολείων ἰδέαν ὁ Λούθηρος, ὅπως δι' αὐτοῦ κατορθωθῆ ἡ παρὰ τῆς πολυπληθοῦς ἀπόρου τάξεως τοῦ λαοῦ ἀνάγνωσις αὐτοῦ τοῦ κειμένου τῆς ἀγίας Γραφῆς, ἧς τὰς ἀληθείας διέστρεφον πρὸς τὸ συμφέρον των οἱ πρὸς ἀγραμμάτους πιστοὺς διδάσκοντες αὐτὴν ἱερεῖς, οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ προῖδῃ

τὴν δύναμιν, οὐδὲ νὰ συλλάβῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ σημερινοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Σκοπὸς τοῦ σχολείου τότε καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐφεξῆς χρόνον ἐτίθετο ἢ πρὸς τοὺς παῖδας τοῦ λαοῦ μετάδοσις τῆς ἐμπειρίας τῆς ἀναγνώσεως, τῆς γραφῆς καὶ τῆς μηχανικῆς τριβῆς εἰς τὰς τέσσαρας τῆς ἀριθμητικῆς πράξεις. Δηλαδή ἐπιστεύετο τὸ μέσον τοῦτο τῆς κατὰ μικρὸν ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ὡς κύριος σκοπὸς τοῦ σχολείου. Τοσοῦτον δ' ἦ ἀπατηλὴ αὕτη καὶ ψευδὴς γνώμη καθ' ἣν ὑπελήφθη τὸ μέσον, ὡς σκοπὸς τοῦ σχολείου, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς καὶ οὐχ ἥττον σπουδαίοις ζητήμασιν ἐπιστεύθη καὶ ἐπεκράτησεν ὥστε καὶ μετὰ μακροῦς τῆς ἐπιστήμης πρὸς ἀποκάλυψιν τῆς ἀπάτης καὶ ἐκρίζωσιν αὐτῆς μόχθους καὶ τὰς ἀλανθαστοὺς ἐκ τῆς πείρας ἀποδείξεις εἰσέτι σώζεται παρὰ πολλοῖς καὶ πιστεύεται. Ἄλλ' οὔτε αἱ μηχανικαὶ τῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς ἐμπειρίαι, οὔτε ἡ μετάδοσις πολλῶν καὶ ποικίλων γνώσεων ἄνευ ῥυθμοῦ καὶ ἐσωτερικῆς ἐνότητος μεταδιδομένων, τίθεται σήμερον τοῦ σχολείου ὁ κύριος σκοπὸς, ἀλλ' ἡ τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ νέου ἀνθρώπου δι' εὐμεθόδου διδασκαλίας καὶ ἀσκήσεως ἀνάπτυξις καὶ ἡ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ διάπλασις διὰ προσηκούσης ἀγωγῆς κατὰ κανόνας καὶ τρόπους ἐπὶ τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ ζωῆς ἐρειδομένους τελουμένη. Αἱ δὲ προκαταρκτικαὶ θρησκευτικαὶ, ἠθικαὶ καὶ φυσικαὶ γνώσεις διδάσκονται οὕτως, ὥστε νὰ χρησιμεύωσι μᾶλλον πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ μετὰ κέντρου ἐπὶ τῆς βουλήσεως μεταδιδόμεναι πρὸς μὀρφωσιν αὐτοῦ ἢ πρὸς αὐξήσιν γνώσεων. Ὁ προσηκόντως τὰς πνευματικὰς του δυνάμεις, καὶ μάλιστα τὸ παρατηρητικὸν καὶ τὸν διασκεπτικὸν νοῦν ἐν τῷ σχολείῳ δι' εὐμεθόδου διδασκαλίας καὶ ἀσκήσεως ἐπιρρώσας δύναται ἀσυγκρίτως ἐν τῇ ἐφεξῆς ἡλικίᾳ καὶ τῷ μεγάλῳ τῆς φύσεως καὶ τῆς κοινωνίας σχολείῳ νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ αὐξήσῃ τὰς γνώσεις του ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἔχων ἀπὸ τοῦ σχολείου τὴν πρὸς τοῦτο δύναμιν καὶ ἐξεγυηγερμένον τὸ πρὸς τὸ μανθάνειν ἐνδιαφέρον. Ἐν τούτῳ δὲ κεῖται ἡ μεγάλη δύναμις καὶ ὁ οὐσιώδης χαρακτῆρ ὁ διακρίνων τὸ σημερινὸν σχολεῖον ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ. Αἱ μηχανικαὶ ἐμπειρίαι, αἱ δι' ἀψύχου καὶ μηχανικῆς διδασκαλίας ἀποκτώμεναι, ἄνευ τῆς ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας τοῦ παιδὸς ἐπιδράσεως, οὐ μόνον κωλύουσι τὴν τοῦ πνεύματος ἀνάπτυξιν διὰ τῆς ἀκινήσεως αὐτοῦ καὶ ἀναιροῦσιν οὕτω τὸν κύριον τοῦ σχολείου σκοπὸν, ἀλλὰ τὸ χεῖριστον συντελοῦσιν εἰς ἀπόσβεσιν τοῦ πρὸς τὸ εἰδέναι φυσικοῦ ἔρωτος καὶ εἰς πώρωσιν τῆς καρδίας· καθιστῶσαι τὴν ἐν τῷ σχολείῳ ἐνασχόλησιν ἀηδεστάτην καὶ φορτικὴν, κατὰ μικρὸν ἐνεργάζονται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδὸς τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὸ σχολεῖον καὶ τὸν διδάσκαλον. Ὡστε

εὐθὺς ὡς κατὰ τινα τρόπον ὁ παῖς ἀπαλλαγῆ τῆς ὑποχρέωσως τοῦ σχολείου, ρίπτει τὰ βιβλία, ἀποστρέφεται ὡς ἀηδῆ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν τοῦ πνεύματος ἐνασχόλησιν καὶ μετ' οὐ πολὺ, καὶ αὐτὰς τὰς ἐν λύπῃ καὶ δακρύοις ἀποκτηθείσας ἐν τῷ σχολείῳ ἐμπειρίας τῆς ἀσυνειδήτου ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς ἀπομανθάνει, οὐδὲν ἀπὸ τοῦ σχολείου οὐδ' ἠθικῶς βελτιωθείς.

Τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ δευνὰ τὰ ἐκ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας παρ' ἡμῖν ἀτυχῶς εἶναι ἤδη καταδήλα. Οὐδαμοῦ ἀλλαγῶ δύναται τις ν' ἀπαντήσῃ τόσῃν ἀποστροφῇ πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὸ βιβλίον. Διέρχεται τις πολλάκις ὀλοκλήρους ἐπαρχίας, χωρὶς νὰ ἀπαντήσῃ δέκα ἀνθρώπους ἐν βιωτικοῖς ἔργοις ἀσχολουμένους, ἔχοντας ἐν τῷ οἴκῳ βιβλίον πρὸς ἀνάγνωσιν, ὥστε κινδυνεύει νὰ πιστευθῆ παρ' ἡμῖν, ὅτι τὸ βιβλίον καὶ ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ὠρισμένα τῆς παιδικῆς μόνον ἡλικίας ἀσχολήματα, ὡς κατήνησε νὰ θεωρῆται καὶ ἡ μουσικὴ ὡς ἀναγκαία πρὸς εὐθυμίαν ἐν τοῖς συμποσίοις καὶ τῆς μέθης ὑπηρετικῆ. Οὐδαμοῦ τοσαύτη πτωχεία γνώσεων μ' ὅλην τὴν φυσικὴν εὐφυΐαν τοῦ Ἑλληνοσ καὶ τὴν ἀπὸ πεντήκοντα ἐτῶν σύστασιν καὶ συντήρησιν δημοτικῶν σχολείων. Οὐδεὶς ἐν τοῖς χωρίοις καὶ ταῖς κώμαις ἀναγινώσκει τὸ Εὐαγγέλιον, οὐδ' εὐκόλως δύναται τις νὰ εὔρη ἐν ἀντίτυπον τούτου. Ἐλάχιστοι τῶν μαθόντων νὰ ἀναγινώσκωσιν, ἀναγινώσκουσι καὶ δύνανται νὰ ἐννοήσωσιν ἐφημερίδα ἢ ἄλλα περιοδικὰ, οὐδὲ αἰσθάνονται ὡς ἐκ τούτου λύπην τινά. Ἡ ἀργία τοῦ πνεύματος κατέστη συνηθεστάτη, διακοπτομένου μόνον τοῦ ἐξ αὐτῆς ὄχλου διὰ τῆς ἐν τοῖς καφενείοις καὶ οἰνοπωλείοις τῶν κώμων καὶ τῶν χωρίων πολυώρου ματαιολογίας ἢ τοῦ χαρτοπαιγνίου. Εὐφάνταστος δὲ καὶ ζωηρὸς ὁ Ἕλληνας εἶναι λίαν εὐπιστος καὶ εὐαπάτητος, εὐκόλως παραγινώσκει τὸ ἀληθὲς ἀτομικὸν αὐτοῦ καὶ τὸ κοινωνικὸν συμφέρον παρασυρόμενος ἀπὸ τὰ δημώδη ἠθικὰ ἀξιώματα ἔσα ἢ ἡ δουλεία ἢ ἡ ἀστροφὴ τοῦ ἀληθοῦς κοινωνικοῦ συμφέροντος ἀχωρίστου ὄντος τοῦ ἀτομικοῦ καὶ ἡ πονηρία μετέδωκεν αὐτῷ, κυρούμενα ἀτυχῶς δι' οὐχὶ σπανίων κοινωνικῶν ἀνωμαλιῶν καὶ οἰκτρῶν παραδειγμάτων.

Περὶ γνώσεων βιωφελῶν, χρησίμων εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν ἢ τὴν βιομηχανίαν οὐδεὶς δύναται νὰ γείνη λόγος παρὰ λαῶ τοιοῦτοτρόπως ἐν πνευματικῷ σκότει καὶ μονώσει βιοῦντος, καὶ στερουμένου τῆς ἐπικουρίας τοῦ βιβλίου, ὅπερ εἶναι ὁ πνευματικὸς ὄχετος δι' οὗ ὁ δαίμων τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ μεταδίδων τὸν ἠλεκτρισμὸν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς προόδου ζωοποιεῖ τὰ ἄτομα καὶ τὰς κοινωνίας.

Καθ' ἑκατέραν τῶν περὶ σκοποῦ τοῦ σχολείου προεξηγηθεισῶν ἐννοιῶν,

κὶ μάλιστα κατὰ τὴν ὀρθὴν καὶ ἐπιστημονικὴν κρινόμενα τὰ καθ' ἡμᾶς δημοτικὰ σχολεῖα ἐκ τῶν ὑστέρων, μάλιστα ὡς πρὸς τὴν μορφωτικὴν αὐτῶν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς νεωτέρας ὑμῶν κοινωνίας, ἤθελον εὐρεθῆ ἥκιστα πρὸς πλήρωσιν τῶν πολλῶν καὶ ἐπείγουσῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀρτιγεννήτου ἡμῶν ἔθνους συντελέσαντα. Ἄν τοῦ σχολείου ἡ μορφωτικὴ ἐπικουρία κρίνεται σήμερον τὸ οὐ οὐκ ἄνευ τῆς κοινωνικῆς εὐκοσμίας παρὰ λαοῖς κτησαμένοις ἐν μακρῷ ἀνεξαρτητῶ ἔθνικῷ βίῳ καὶ ἐκπολιτιστικῷ σταδίῳ τύπον οἰκογενειακοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, καθ' ὃν καλλιεργοῦνται τὰ σπέρματα πασῶν τῶν ἀρετῶν καὶ μορφοῦνται οἱ ἀγαθοὶ χαρακτῆρες, ἡλικὴ ἐμελλε νὰ ἦνε ἡ ἀξία καὶ δύναμις τοῦ σχολείου παρὰ λαῶ ἀρτίως ἀπελευθερωθέντι, ἀπαιδευτῶ καὶ ἐστερημένῳ παντελῶς τῆς μορφωτικῆς δυνάμεως τοῦ ἐτέρου παιδαγωγικοῦ παράγοντος, τοῦ οἴκου; Τὸ σχολεῖον παρ' ἡμῖν ἐμελλε νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν πάσης ἐν τῷ οἴκῳ παιδαγωγίας καὶ μόνον ἴσως νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἔθνικὴ κολυμβήθρα, ἐν ἣ λουόμενος τὸ τῆς παλιγγενεσίας λουτρὸν ὁ ἑλληνόπαις ἐμελλε νὰ καθαρῖσθῃ ἀπὸ τῶν τῆς δουλείας κηλίδων καὶ νὰ καταστῇ ἀξίος τῆς ἐλευθέρου πόλεως πολίτης, ἀγαθὸς χριστιανὸς, καὶ μέλος τῆς κοινωνίας χρηστόν. Ἐνῶ δὲ τοιαύτην εἶχεν ἀνθρωπιστικὴν τὸ σχολεῖον παρ' ἡμῖν ἀποστολὴν καὶ τοσαῦται ἦσαν ἀπ' αὐτοῦ ἀνηρτημένοι τῶν πατέρων ἡμῶν ἐλπίδες, ἡ περὶ αὐτοῦ μέριμνα ἥκιστα συνετέλεσε πρὸς ἄρσιν τῶν πολλῶν κωλυμάτων καὶ εἰς προαγωγὴν του· καὶ ἀπόδειξις, ὅτι ἐνῶ κατὰ τινὰς ὄψεις τὰ καθ' ἡμᾶς προήχθησαν ὅπως δῆποτε, τὸ σχολεῖον οὐ μόνον ἐμνευστάσιμον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν νόμον τῆς προόδου ἐχειροτέρευσε. Ἴσως μάλιστα ἐκ τοῦ φαινομένου τούτου ἤθελε τολμήσει, νὰ συμπεράνη ἄπειρος παρατητῆς, ὅτι ἰδοὺ ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη ἄνευ καλῶν σχολείων ἐπροκόψαμεν ὑλικῶς, ὡς ἄπειρός τις τῆς γεωργικῆς ἠδύνατο νὰ ἐκφέρῃ τὴν κρίσιν, τεκμαιρόμενος ἐκ τῆς ζωηρᾶς βλαστήσεως καὶ ἀφθόνου κερποφορίας ἀγροῦ, ἦν ἡ καλὴ ποιότης τῆς γῆς ἡ αἷτια κατὰ συμβεβηκὸς πρήγαγον, ὅτι ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ ἐπιμελὴς γεωργία τῶν ἀγρῶν ἠδύναντο νὰ παραμεληθῶσιν ἄνευ τινὸς βλάβης τῆς παραγωγῆς.

Περερχόμενος τις τὴν ἐπὶ τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος βραχυχρόνιον ὑπὲρ τῶν δημοτικῶν σχολείων μέριμναν εὐρίσκει, ὅτι ἡ ἀντιδρασιαίκα τὸ πρῶτον διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 6)18 φεβρουαρίου 1834, τοῦ καὶ μέχρι τοῦδε ἰσχύοντος, ἔθετο τὰς βάσεις τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ὁ νόμος οὗτος, ὡς καὶ οἱ πλείστοι τῶν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν συντεθέντων, συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Μαουρέρου, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ γαλλικοῦ νόμου τοῦ Γκυζώτου καὶ τοῦ Βαυαρικοῦ, κρινόμενος κατὰ τὰς

περὶ σχολείου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐννοίας καὶ καθ' ἑαυτὸν ὡς ὀργανιστικὸν νομοθέτημα, εἶναι τι πλῆρες καὶ τέλειον μαρτυροῦν τὴν πολιτὴν σοφίαν τοῦ συντάξαντος αὐτὸν ἀνδρός. Ἄν δ' ἐν τῇ ἐφαρμογῇ μὴ ἀντέπιπτεν ἐν πολλοῖς ἢ κοινωνικῇ κατάστασις καὶ ἢ σποράδην οἰκησις τῆς χώρας, ἢ πενία καὶ ἢ κακὴ διοίκησις τῶν κοινοτήτων, ἢ ἔλλειψις ἀληθοῦς ἐνδιαφέροντος τῆς πλειονότητος τῶν κατοίκων πρὸς τὸ σχολεῖον καὶ ἢ τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν ὀλιγωρία, καὶ ἂν ἢ πολιτεία, παρακολουθοῦσα τὰς ἐν Εὐρώπῃ προόδους καὶ ἀναπτύσσουσα καὶ τελειοποιούσα κατὰ τάστας τὴν σχολικὴν ταύτην νομοθεσίαν, ἐπεμελεῖτο ἰδίως περὶ μορφώσεως δημοδιδασκάλων καὶ ἀγρύπνου ἐπιθεωρήσεως τῶν σχολείων, βεβαίως μέχρι τῆς σήμερον ἤθελε παραγάγει καρποὺς ἀξίους τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν πόθων καὶ προσδοκιῶν. Ἄτυχῶς ὅμως συνέβη ὅπως τούναντίον. Αὐτοὶ οἱ κατὰ τὸν νόμον τοῦτον ταχθέντες κηδεμόνες τοῦ σχολείου συντέλεισαν εἰς τὴν πρᾶλυσίαν αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐννοίαν ἐν ταῖς σχολικαῖς νομοθεσίαις τῶν πλείστων ἐπικρατειῶν καὶ τῆς ἡμετέρας, τὸ σχολεῖον θεωρεῖται ὡς κοινὸς τῆς κοινότητος οἶκος, ἐν ᾧ συνερχόμενοι τὰς πλείστας τῆς ἡμέρας ὥρας οἱ παῖδες τῶν ἀποτελούντων τὴν κοινότητα πολιτῶν διδάσκονται καὶ παιδαγωγοῦνται καθ' ὄρισμένον ὑπὸ τῆς πολιτείας σχέδιον ὑπὸ διδασκάλου εἰς τὸ ἔργον τοῦ προσηκόντως δι' εἰδικῆς σπουδῆς καὶ ἀσκήσεως παρεσκευασμένου. Ὁ διδάσκαλος ὡς τοιοῦτος εἶναι ἀφ' ἑνὸς περιβεβλημένος τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πολιτειακὸν ἀξίωμα ἐν τῇ ἐνασκήσει τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ καθήκοντος, καθ' ὃ ἀναπληροῖ τοὺς φυσικοὺς τῶν παιδῶν παιδαγωγοὺς τοὺς γονεῖς, οἵτινες καὶ ὡς ἐκ τῶν βιωτικῶν τῶν ἀσχολιῶν καὶ μάλιστα δι' ἀπειρίαν εἰσὶν ἡκιστα ἱκανοὶ πρὸς διδασκαλίαν καὶ μόρφωσιν τῶν τέκνων τῶν. Ἡ μὲν κοινότης ἦτοι τὸ σύνολον τῶν γονέων, ἔχει διὰ τοῦτο ἄμεσον συμφέρον νὰ συντηρῇ τὸ σχολεῖον καὶ παρέχῃ τὰ πρὸς ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν μέσα. Ἡ δὲ πολιτεία ἔχουσα καθῆκον καὶ δικαίωμα νὰ μεριμνᾷ ὅπως παρέχεται κοινῇ καὶ ὁμόρρυθμος ἢ προκαταρκτικὴ τῶν πολιτῶν παιδείσις οὐ μόνον ἐπιμελεῖται καὶ προνοεῖ περὶ προσηκούσης παρασκευῆς τῶν διδασκάλων ὡς ὀργάνων τῆς τοιαύτης τοῦ λαοῦ ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως καὶ ἐξαναγκάζει τὴν τακτικὴν φοίτησιν τῶν παιδῶν, ἀλλὰ καὶ κανονίζει τὰ μαθήματα καὶ τὰς μεθόδους τῆς διδασκαλίας αὐτῶν καὶ διὰ πεφωτισμένης καὶ ἀγρύπνου ἐπιθεωρήσεως ἐνεργομένης ὑπὸ εἰδικῶν ἀνδρῶν καὶ διὰ διηνεκοῦς ἐποπτείας τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν φροντίζει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ὀρισμένου τούτου σχεδίου τῆς τῶν νέων πολιτῶν διαπλάσεως καὶ τῆς πρὸς τοῦτο ἐπιμελοῦς τοῦ διδασκάλου ἐργασίας. Κατὰ

ταῦτα τὸ σχολεῖον εἶναι, καὶ πρέπει νὰ ᾔηται τὸ περίφροντι μέλημα τῆς τε κοινότητος δαπανώσης πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ καὶ ἐποπτεύουσης ἢ καὶ διοικούσης αὐτὸ καὶ τῆς πολιτείας παρασκευαζούσης τὸν διδάσκαλον καὶ προνοούσης διὰ τῶν φώτων, ὧν ἀμοιρεῖ, ὡς εἰκὸς, ἢ κοινότης, περὶ τῆς ὀρθῆς τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ παιδείας καὶ μορφώσεως διὰ τοῦ κανονισμοῦ τῶν μαθημάτων καὶ τῶν διδακτικῶν μεθόδων καὶ περὶ ἀκριβοῦς ἐφαρμογῆς τῶν κανονισμῶν τούτων, τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἐπιμελείας τοῦ διδασκάλου διὰ τῆς ἐπιθεωρήσεως. Ἐπομένως ἢ μὲν κοινότης ὀφείλει νὰ χορηγῇ τὸν μισθὸν τοῦ διδασκάλου, τὸ διδακτήριον καὶ τὰ πρὸς διδασκαλίαν ὄργανα καὶ σκεῦη, ἐξαναγκαζομένη ἐν ἀνάγκῃ πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς πολιτείας ἢ ὑποβοηθουμένη ἐν περιπτώσει ἐνδείας. Ἡ δὲ πολιτεία νὰ δαπανᾷ πρὸς σύστασιν καὶ συντήρησιν διδασκαλείων κατὰ ποιὸν καὶ ποσὸν ἱκανῶν ὥστε νὰ μορφῶνται ἐν αὐτοῖς οἱ ἀναγκαῖοι εἰς τὰς κοινότητας διδάσκαλοι, καὶ ἐφορᾷ ἀγρύπνως ἐπὶ τῆς ἀπροσκόπου λειτουργίας τῶν σχολείων διὰ τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς εὐμεθόδου δὲ καὶ κανονικῆς διδασκαλίας διὰ πεφωτισμένης καὶ ἀδυσωπήτου ἐπιθεωρήσεως. Δῆλον δ' ὅτι ἄνευ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς προθύμου ἀρωγῆς ἑκατέρου τῶν παραγόντων ἀδύνατον τὸ σχολεῖον νὰ λειτουργήσῃ ἐπωφελῶς. Ἐπὶ τῶν βάσεων τούτων ἐρείδεται ἡ σχολικὴ νομοθεσία τῶν πλείστων πεπολιτισμένων ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐπὶ τούτων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ ἡ ἡμετέρα διὰ τοῦ νόμου τοῦ 1834 ταχθεῖσα. Ἄλλ' ἀτυχῶς παρ' ἡμῖν μετενεχθεῖσα ἅπαξ ἡ νομοθεσία αὕτη προσέκρουσεν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τὸ πρῶτον, κατὰ πάντων τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων κωλυμάτων, ὅσα ἢ ἀμάθεια καὶ ἢ πενία τῶν κοινοτήτων καὶ ἢ ἀνωμαλία τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου ἔθνους ἀρτίως ἀπὸ τῆς δουλείας ἐξελθόντος, ὡς ᾔη εἰκὸς, ἐμελλε νὰ παρεμβάλη. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν οἱ θεσμοὶ ᾔσαν συγκεντρωτικοὶ, καὶ τῶν σχολείων ἢ συντήρησις, ἢ διαίτησις καὶ ἐποπτεία ἐξησφαλίζετο ὑπὸ τῆς ἀυστηρᾶς τοῦ μονάρχου καὶ τῆς Κυβερνήσεως μερίμνης, τὰ κωλύματα ταῦτα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀντέπιπτον ἀσθενέστερα καὶ ἢ κατάστασις τῶν τότε ὀλίγων σχολείων καὶ κατὰ τὸ διδακτικὸν προσωπικόν, καὶ κατὰ τὰ διδακτήρια, καὶ κατὰ τοὺς καρπούς ἐν γένει ᾔητο καῖπως ἀνεκτὴ. Οἱ ὀλίγοι διδάσκαλοι οἱ κατὰ τὰ πρῶτα δέκα ἔτη ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ παλαιοῦ διδασκαλείου ἐξελθόντες καλῶς κατὰ τὰς τότε περὶ διδακτικῆς ἰδέας ὀργανισμένου καὶ ἐπιτηρουμένου ᾔσαν καὶ ἱκανοὶ καὶ χρηστοὶ καὶ μάλιστα ἐμπεπνευσμένοι ὑπὸ τῆς πρὸς τὸ ἱερόν ἔργον τοῦ διδασκάλου ἀγάπης· ἔχοντες καὶ τὴν τῶν κοινοτήτων ἀρωγὴν καὶ τὴν ἐκ τῆς Κυβερνήσεως ἐποπτεῖαν βρα-

βευούσης τοὺς ἱκανοὺς καὶ ἐπιμελεῖς καὶ τιμωρούσης τοὺς ἀδρανεῖς κατὰ
 ἀνικάνους, τῷ ὄντι παρήγαγον καρποὺς ἀγαπητοὺς ἀναλόγως πρὸς τὰ
 κωλύματα, οὗς μετὰ πόθου ἴσως σήμερον ἐνθυμούμεθα· καὶ οἱ μέχρι τοῦδε
 ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σωζόμενοι ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ διακρίνονται ἐπὶ χρη-
 στότητι καὶ ἀκριβεῖ ἐκπληρώσει τοῦ καθήκοντος. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἡ
 ἀμέλεια τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιμελουμένης τὴν διεύθυνσιν καὶ ἐπο-
 πτείαν τοῦ διδασκαλείου καὶ τῶν σχολείων καὶ ἡ πενία τῶν κοινοτή-
 των, ὧν ἡ κακὴ διοίκησις ἠλάττωσεν ὡς εἰκὸς τοὺς πόρους τοὺς πρὸς
 συντήρησιν τῶν σχολείων ἀπαραιτήτως ἀναγκαίους καὶ ἡ ὀλεθρία ἀνάμι-
 ξις τῶν κομματικῶν συμφερόντων ἐν τῇ διοικήσει τοῦ σχολείου, ἤρξαντο
 ἐπιδρῶσαι ἐπὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, καὶ κατὰ μικρὸν ἐκλύσασαι τοὺς
 συγκρατοῦντας αὐτὸ δεσμοὺς ἐν τῷ μέσῳ λαοῦ αἰσθανομένου μὲν ὀρμεμ-
 φύτως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον τὴν ἐν τῷ πνευματικῷ αὐχμῷ χρησι-
 μότητα τοῦ σχολείου, ἀλλ' οὐδὲν ἐνδιαφέρον πρὸς αὐτὸ ἐπιδεικνυμένου
 οὐδὲ δυναμένου νὰ συντελέσῃ διὰ τῆς δυνάμεώς του πρὸς σωτηρίαν αὐ-
 τοῦ. Αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ ἐξ ἀπορίας ἢ ἀβελτηρίας ἀρνούμεναι ἢ δυστρο-
 ποῦσαι νὰ πληρώσωσι τὸν γλίσχρον μισθὸν τοῦ δημοδιδασκάλου ἐπὶ ἐν
 ἢ πλείονα πολλάκις ἔτη ἠνάγκαζον αὐτὸν νὰ ζῇ βίον ταπεινοῦ ἐπαίτου
 καὶ νὰ ἀναμένῃ ἢ ἀπὸ δικαστικοῦ καταναγκασμοῦ τὴν πληρωμὴν τῆς
 ἀντιμισθίας του ἢ καὶ διὰ παροχῆς πολλάκις τοῦ ἡμίσεος αὐτῆς εἰς τοὺς
 κερδοσκόπους τοὺς ἐνοικιάζοντας τὰς δημοτικὰς προσόδους ἢ καὶ πρὸς αὐ-
 τὸν τὸν δήμαρχον ὅστις καὶ ὡς πρόεδρος τῆς ἐπιθεωρητικῆς ἐπιτροπῆς
 τοῦ σχολείου καὶ ὡς ἰσχυρὸς ἐν τῷ τόπῳ ἐτυράννει συνήθως τὸν ἀτυχῆ
 διδάσκαλον τοῦ λαοῦ. Πολλάκις ἠναγκάζετο ὁ διδάσκαλος νὰ κολακεύῃ
 τὰς ἀδυναμίας καὶ ν' ἀνέχεται οὐχὶ σπανίως τὴν ἀγροικίαν τοῦ δημάρ-
 χου μὴ τολμῶν μήτε περὶ τῆς ἀθλιότητος τοῦ διδασκῆρίου μήτε περὶ
 τῆς ἐλλείψεως παντὸς διδακτικοῦ μέσου νὰ ἀναφέρῃ, διότι ἐκινδύνευε νὰ
 παυθῇ ἢ νὰ μετατεθῇ, χωρὶς νὰ ἐλπίζῃ ἀνακούφισιν τινὰ ἐκ τῶν προῖ-
 σταμένων διοικητικῶν ἀρχῶν, ὧν ἡ τελευταία φροντίς ἦτο ἡ κατὰ τὸ
 σχολεῖον. Ἡ δείνωσις τοῦ κακοῦ καὶ αἱ ὑψωθείσαι πανταχόθεν τῶν δε-
 μοδιδασκάλων φωναὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ νόμου τῆς 12
 Ἰουλίου 1856, δι' οὗ καθωρίσθη νὰ προκαταβάλληται ὑπὸ τοῦ δημοσίου
 ὁ μισθὸς τοῦ δημοδιδασκάλου, χωρὶς τοῦ ὁποίου καὶ ἡ κατ' ὄνομα συν-
 τήρησις τοῦ σχολείου θὰ ἦτο ἀδύνατος. Ἀλλ' ἡ ἐκ τῆς καθυστερήσεως
 τοῦ μισθοῦ οἰκτρὰ πενία καὶ ἡ ταπείνωσις τοῦ δημοδιδασκάλου ἐξηυτέλισεν
 αὐτὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐμάρανε τὸν ζῆλον, ἐξ οὗ καὶ μόνον ἀντλῶν
 θάρρος ἐμελλεν ὁ διδάσκαλος νὰ παλαίσῃ κατὰ τῶν πολλῶν καὶ δυσ-

περβλήτων κωλυμάτων τῆς προκοπῆς τοῦ σχολείου. Οἱ νοήμονες, εὐπαί-
 δευτοι καὶ φιλότιμοι διδάσκαλοι κατὰ μικρὸν καταλιπόντες τὸ οὕτως
 ἄστοργον ἐπάγγελμα, ἐτράπησαν ἐπὶ ἄλλα· οἱ δὲ ὑπομείναντες ἐν τῇ
 ὑπηρεσίᾳ ἄνευ ἠθικοῦ κέντρου καὶ ὑλικῆς ὠφελείας κατέστησαν ὀκνηροὶ
 καὶ ἀφιλότιμοι. Οὕτως ἐπηνέχθη τὸ πρῶτον καὶ καίριον τραῦμα κατὰ
 τῆς δημοτ. ἐκπαιδεύσεως, διότι τοῦτο συνετέλεσε νὰ κινήσῃ τὴν κατα-
 φρόνησιν τοῦ λαοῦ πρὸς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα καὶ ν' ἀποτρέψῃ
 πᾶσαν νοήμονα καὶ φιλότιμον φύσιν ἀπὸ τοῦ τότε διδασκαλείου, εἰς τὸ
 προσέφευγον ἐφεξῆς πρὸς ψωμισμὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ πρὸς ἕτερον
 ἐπάγγελμα ἀνεπιτήδειοι δι' ἔλλειψιν νοημοσύνης καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἄλλων
 ἐκπαιδευτηρίων ἀπόβλητοι μαθηταί. Ἀμεληθείσης δὲ καὶ τῆς ἐπιτηρήσεως
 τοῦ διδασκαλείου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ διδασκαλίας καὶ ἐκλιπόντος καὶ τοῦ
 κατὰ τὴν ἐξέτασιν καὶ ἀναγνώρισιν τῶν διδασκάλων αὐστηροῦ ἐλέγχου
 ἐξήρχοντο, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων τοῦ διδασκαλείου διδάσκαλοι περιο-
 ρισμένου νοός, ἄνευ παιδαγωγικῆς καὶ διδακτικῆς ἐμπειρίας, ἄνευ φρονή-
 ματος καὶ ἄνευ ἀγάπης πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν τῶν, μέχρις οὗ ἐπὶ τοσοῦ-
 τον προῆλθεν ἡ παρακμὴ του, ὥστε κατέστη κοινὸς πόθος ἡ διάλυσις
 του, ἐπελθοῦσα κατὰ τὸ 1863. Καὶ ὥσει μὴ ἤρκει ἡ τῆς πολιτείας ὀλι-
 γωρία περὶ τὴν μόρφωσιν ἱκανῶν διδασκάλων καὶ ἡ τῆς κοινότητος δυ-
 στροπία περὶ τὴν καταβολὴν τῆς πρὸς συντήρησιν τοῦ σχολείου δαπά-
 νης, ἐπῆλθον δύο ἔτι συντελεστικώτερα πρὸς τὴν κατὰστροφὴν αὐτοῦ
 αἰτία. Ἀντὶ αὐστηρᾶς ἀπὸ τοῦ κέντρου ἐποπτείας μελλούσης νὰ ἀναπλη-
 ρώσῃ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν πάσης παρὰ τῆς κοινότητος καὶ τῶν διοι-
 κητικῶν ἀρχῶν ἐπιβλέψεως καὶ ἀντὶ δικαίας ἀνταμοιβῆς τῶν ἐπιμελῶς
 ἐργαζομένων καὶ ἀδυσωπήτου ἑλέγχου τῶν ὀλιγῶρων, δι' ὧν ἠδύνατο νὰ
 συγκρατηθῇ τὸ σχολεῖον ὅπωςδῆποτε, ἐπῆλθον αἱ ῥαγδαῖαι καὶ ἄστοργοὶ
 παύσεις καὶ μεταθέσεις κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ κακῶς ἐννοουμένου
 πολιτικοῦ συμφέροντος τῶν ἐκάστοτε ἰσχυόντων. Καὶ συγγνώμη, ἂν πρὸς
 τὴν τῶν ἀντιπροσώπων ἀποτεινόμενος περὶ τιμαλφῶν τοῦ τόπου συμφε-
 ρόντων ἀναγκάζομαι ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸ σῶμα νὰ μὴ παρασιωπήσω
 οὐδὲν τῶν τοῦ κακοῦ αἰτίων. Ἀντὶ δὲ συστάσεως καὶ ἄλλων διδασκα-
 λείων πρὸς μόρφωσιν καὶ ἀσκήσιν πλειόνων διδασκάλων, ὅσους ἡ τῶν
 κοινοτήτων προαγομένων ἡσημέραι κατὰ τε τοὺς ὑλικοὺς πόρους καὶ τὸν
 πληθυσμὸν σπουδῆ πρὸς σύστασιν σχολείων καθίστα ἀναγκαίους ἐπῆλθε
 καὶ τοῦ ἐνός ἡ κατάργησις καὶ τὸ ὀλέθριον μέτρον τῆς διὰ κινήτων ἐπι-
 τροπῶν ἐκ τοῦ προχείρου ἀναγνωρίσεως διδασκάλων ἄνευ ἀσκήσεως καὶ
 τῆς ἐλαχίστης διδακτικῆς ἱκανότητος. Τὰ δύο ταῦτα συνετέλεσαν ἐπὶ

ἐπὶ τέλους τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως περιελθούσης εἰς τὴν σημερινὴν κατάστασιν, ἣτις παρὰ πάντων ὁμολογεῖται οἰκτρὰ. Ἄν τις πρὸς τούτοις ἤθελε καταριθμήσει καὶ τὰ ἐν ταῖς ἱστορικαῖς τοῦ ἔθνους περιπετεῖαις ἔχοντα τὴν ἀρχὴν οὐ μικρὰ κωλύματα, τὰ ἰσχυρῶς ἀντιπίπτοντα εἰς τὴν προκοπὴν τοῦ σχολείου, οἷα ἡ ἀνωμαλία τοῦ οἰκιακοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, ἡ κατ' ὀλιγοπληθεῖς καὶ ἀπ' ἀλλήλων οὐ σμικρὸν ἀπεχούσας κώμας οἰκησις τῆς χώρας, δι' ἣν ἡ συντήρησις πολλῶν σχολείων ἐν δήμοις ἀποτελουμένοις ἐκ δέκα καὶ πολλαχοῦ ἐκ πλειόνων κωμῶν καθίσταται ἀδύνατος, ἡ ἔλλειψις μέσων συγκοινωνίας, καὶ μάλιστα ἡ πρὸς τὸ σχολεῖον ἔλλειψις πεποιθήσεως καὶ ἐνδιαφέροντος τῶν ἀγροτικῶν μάλιστα τάξεων τοῦ λαοῦ, αἵτινες προτιμῶσι τῆς ἐκ τοῦ σχολείου πνευματικῆς ὠφελείας τῶν παιδῶν τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας αὐτῶν εὐτελὲς ὄφελος ἢ τὴν χρησιμότητα πρὸς φύλαξιν τῶν κτηνῶν τῶν, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ἡ ἀπὸ τοῦ σχολείου ὠφέλεια δὲν γίνεται καταφανὴς ὡς ἐκ τῆς ἀμεθόδου καὶ ἀτάκτου διδασκαλίας, αἱ δὲ περὶ ἐξαναγκασμοῦ αὐτῶν διατάξεις τοῦ νόμου ἔμειναν ἀνεφάρμοστοι, ἤθελεν ἔχει πάντα τὰ αἴτια τὰ ἐπενεγκόντα τὴν ἐσχάτην τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως δυστυχίαν.

Ἐν ἐνὶ λόγῳ πολιτεία μὴ προνοήσασα νὰ παρασκευάσῃ διὰ προσηκούσης θεωρητικῆς διδασκαλίας καὶ πρακτικῆς ἀσκήσεως ἱκανοὺς καὶ χρηστοὺς διδασκάλους ἐν κελῶς ὀργανισμένοις διδασκαλείοις, οὐδὲ ἀσκοῦσα ἀπὸ τοῦ κέντρου ἄγρυπνον ἐποπτεῖαν διὰ συχνῶν ἐπιθεωρήσεων τῶν σχολείων, κοινότης ὅλως ἀπρόθυμος πρὸς παροχὴν τοῦ διδασκαλικοῦ μισθοῦ, τοῦ καταλλήλου διδασκῆτορος καὶ τῶν χρειωδῶν πρὸς ἀπρόσκοπτον διδασκαλίαν· γονεῖς ψυχροὶ πρὸς τὸ σχολεῖον καὶ ἥκιστα ἐνδιαφερόμενοι περὶ τῆς μορφώσεως τῶν τέκνων τῶν διδάσκαλοι ἀμαθεῖς καὶ ἀμέθοδοι ἄνευ ἔρωτος πρὸς ἔργον οὐδὲν πρέχον αὐτοῖς θέλητρον, ἀφοῦ ἀγνοοῦσι τὸν σκοπὸν αὐτοῦ καὶ τὰ μέσα, καὶ ὅπερ μετέρχονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὡς βάνανυσικὸν ἐπιτήδευμα χάριν ἀπλοῦ ψωμισμοῦ, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων: ἰδοὺ ἐν συντόμῳ οἱ παράγοντες τῆς σημερινῆς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δυστυχίας, ἣν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐξετραγώδησαν διὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν καὶ οἱ ἐφέτος τὸ πρῶτον ἐκπεμφθέντες παρὰ τοῦ ὑπουργείου εἰδικοί ἄνδρες καὶ τὰ ἡμίσεα τῶν ἐν τῷ Βασιλείῳ σχολεία ἐπιθεωρήσαντες. Καθ' οὗς ἐξαιρέσει ὀλιγίστων σχολείων ἐν πρωτευούσαις ἐπαρχιῶν καὶ τινῶν δήμων, τὰ πλεῖστα οὐδὲ τοὺς καρποὺς ἀπλῶν γραμματοδιδασκαλείων παράγουσι.

Πλὴν τῆς ἀσυνειδήτου καὶ μηχανικῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς καὶ τῆς

ἀπλῆς καὶ κατὰ τυφλὴν ἔξιν ἐμπειρίας τῶν τεσσάρων τῆς ἀριθμητικῆς πράξεων καὶ τῆς ἐκστηθίσεως ὀλίγων σελίδων ἱερᾶς ἱστορίας καὶ κατηχήσεως, καὶ, ἔστιν ὅπου, τῆς ἔξεως νὰ κλίνωσιν ὀνόματα, οὐδένα ἄλλον καρπὸν παράγουσι. Πολλὰ δὲ οὐδὲ καὶ τούτους.

Τὰς μηχανικὰς ταύτας ἐμπειρίας μεταδίδουσιν εἰς τοὺς ἐγκαρτερήσαντας παῖδας ἐν τῷ τοιούτῳ σχολείῳ ἐπὶ τέσσαρα ἢ πέντε ὀλόκληρα ἔτη καὶ οἱ τοιοῦτοι ὀλίγιστοι ὄντες, εὐθύς ὡς διασκελίσωσι τὴν φλιάν τοῦ σχολείου, ἀποστρεφόμενοι ἐξ ἀηδίας καὶ μίσους τὸ βιβλίον καὶ τὴν πνευματικὴν ἐνασχόλησιν, ἀπομανθάνουσι κατὰ μικρὸν καὶ τὰς ἐμπειρίας ταύτας, ἂν μὴ εὐπρόσοι ὄντες συνεχίσωσι τὴν μαθητείαν των ἐν ἀνωτέρῳ σχολείῳ, εἰς ὃ εἰσέρχονται ὅλως ἀπαράσκευοι καὶ ἀπρόθυμοι. Οὔτε περὶ πνευματικῆς τοῦ παιδὸς ἀναπτύξεως, οὔτε περὶ διαπλάσεως χαρακτῆρος, οὔτε περὶ καλλιέργειας τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, οὔτε περὶ ἐξεγέρσεως τοῦ πρὸς τὸ μανθάνειν ἐνδιαφέροντος, οὔτε περὶ ἀσκήσεως τοῦ πρακτηρητικοῦ οὔτε περὶ ἀσκήσεως τοῦ διασκεπτικοῦ νοῦς, οὔτε περὶ μεταδόσεως τῶν ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ ἀπολύτως ἀναγκαίων προκαταρκτικῶν γνώσεων, αἵτινες ἐν τῷ ἐφεξῆς βίῳ διὰ τῆς πείρας καὶ τῆς ἀναγνώσεως εὐκόλως πολλαπλασιάζονται δύναται νὰ γίνῃ λόγος ἐν σχολείοις ἐν οἷς ἐπικρατεῖ ἄψυχος καὶ μηχανικὴ διδασκαλία συχνότατα διακοπτομένη ἢ ἐξ ἀμελείας τοῦ διδασκάλου ἢ ἐκ τῶν πολλῶν ἀπουσιῶν τοῦ μαθητοῦ.

Ἐὰν δὲ τοιαύτη, ἀναξία καὶ τοῦ ὀνόματος εἶναι κατὰ ποιὸν ἢ τοῦ λαοῦ ἐκπαίδευσις, μὴ ἄρα εἶναι κατὰ ποσὸν τοῦλάχιστον διαδεδομένη; Ἡ τοιαύτη τοῦ σχολείου ἀκαρπία καὶ δυστυχία ἐπιτείνει τὴν πρὸς αὐτὸ ἀδιαφορίαν τῶν γονέων, ὧν οἱ πλεῖστοι ἢ δὲν ἀποστέλλουσιν ὅλως διόλου τὰ τέκνα των εἰς τὸ σχολεῖον ἢ ἀποστέλλουσιν αὐτὰ ἀτάκτως, ὅταν δὲν ἔχωσι ποῦ ν' ἀπασχολήσωσιν αὐτά. Εἰς σχολεῖα κωμῶν καὶ κωμοπόλεων, κατοικουμένων ὑπὸ διακοσίων ἢ τριακοσίων οἰκογενειῶν, μόλις φοιτῶσι τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα παῖδες.

Τὸ κακὸν τοῦτο παρατηρήθη εἰς μέγαν βαθμὸν ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ στερεᾷ Ἑλλάδι. Ἐν γένει δὲ ἡ ἀναλογία τῶν φοιτῶντων εἰς τὰ σχολεῖα παίδων πρὸς τὸν ὅλον πληθυσμὸν τῆς χώρας εἶναι δυστυχεστάτη, διότι εἶναι ὡς 1: 18 ἢ 20, ἐνῶ ἐν Δανίᾳ καὶ Σαξωνίᾳ εἶναι ὡς 1: 5, ἐν Νορβηγίᾳ 1: 6, ἐν Βελγίῳ 1: 7 ἐν Γαλλίᾳ 1: 8, ἐν Αὐστρίᾳ 1: 10. Καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν σχολείων πρὸς τὸν πληθυσμὸν κρινόμενος δὲν παρουσιάζει ἀναλογίαν παρήγορον· διότι ἐνῶ ἐν Δανίᾳ ἀναλογεῖ ἐν σχολεῖον πρὸς 700 κατοίκους, ἐν Νορβηγίᾳ ἐν σχολεῖον πρὸς 260 κατοίκους, ἐν Βυτεμβέργῃ ἐν σχολεῖον πρὸς 490 κατοίκους, ἐν Βαυαρίᾳ ἐν σχολεῖον πρὸς 570 κα-

τοίκους, παρ' ἡμῖν ἀναλογεῖ ἐν δημοτικὸν σχολεῖον πρὸς 1500 κατοίκους.

Τοιαύτη, ἐν ὀλίγοις ἢ κατάστασις τῶν δημοτικῶν σχολείων. Τὸ δὲ ὑπουργεῖον μετὰ τὴν ἐνεργηθεῖσαν ἐπιθεώρησιν προέβη εἰς πειθαρχικὴν τιμωρίαν ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἑπτὰ δημοδιδασκάλων, ὧν τριάκοντα μὲν ὡς πάντῃ ἀβελτέρους καὶ ὀλετήρας ἀπέλυσε τῆς ὑπηρεσίας τῶν δὲ λοιπῶν ἄλλους ἐτιμώρησε διὰ προσωρινῆς παύσεως καὶ τινὰς διὰ προστίμου, ἥτοι εὖρεν, ἐπεικίστατα κρῖναν καὶ λαβὸν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν κρίσιν ἅπαντα τὰ ῥηθέντα προσκόμματα, τὸ τέταρτον τῶν ἐπιθεωρηθέντων διδασκάλων ἄξιον βαρυτάτης τιμωρίας, ἂν καὶ οἱ λοιποὶ, ἐξαιρουμένων ὀλίγων πρὸς οὓς ἐξεφράσθη ἡ εὐαρέσκεια τοῦ ὑπουργείου, οὐ μικρὸν συνετέλεσαν διὰ τῆς ἀπροθύμου καὶ ἀψύχου διδασκαλίας καὶ τῶν συχνῶν ἀπουσιῶν των εἰς παράλυσιν τῶν ἐμπεπιστευμένων αὐτοῖς σχολείων. Ἡ αὐστηρά πως καὶ πρωτοφανῆς αὕτη τιμωρία μετὰ τοσούτων ἐτῶν πάντῃ ἀνεξέλεγκτον διδασκαλίαν ἐκίνησε τοὺς λοιποὺς εἰς ἐργασίαν, καθ' ἃς ἔχω πληροφορίας καὶ ἀπέδειξεν ὅτι διὰ μόνης ἀγρύπνου καὶ αὐστηρᾶς ἀπὸ τοῦ κέντρου ἐπιθεωρήσεως καὶ ἐποπτείας δύναται νὰ ἐλπίζῃ τις νὰ ἀφουπνισθῶσιν ἐκ τοῦ ληθάργου οἱ ἐν ἐνεργείᾳ, οἳοι δὴποτε τὴν ἱκανότητα, διδάσκαλοι, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ ποιά τις βελτίωσις τοῦ σχολείου, ἀφοῦ οὔτε νὰ ἀντικαταστήσωμεν ἀμέσως αὐτοὺς δι' ἱκανωτέρων· δυνάμεθα οὔτε νὰ κλείσωμεν τὰ σχολεῖα.

Ἄλλὰ τὰ πορίσματα τῆς ἐσχάτως ἐνεργηθείσης ἀπογραφῆς ἐν τῷ ὑπουργείῳ, οὐ πρόσταμαι καὶ οἱ ἐν αὐτῷ συνταχθέντες γενικοὶ σχολειακοὶ ἔλεγχοι ἀπέδειξαν, ὅτι ἐκ τῶν 3,700 πόλεων καὶ κωμῶν τοῦ βασιλείου μόλις αἱ χίλια ἔχουσι σχολεῖα, στεροῦνται δ' ἐντελῶς τοιούτων πᾶσαι αἱ λοιπαὶ κῶμαι ὧν αἱ ἡμίσειαι κατοικοῦμεναι ὑπὸ πλειόνων τῶν 50 οἰκογενειῶν χρήζουσιν ἀπαραιτήτως τῆς ἀπὸ τοῦ σχολείου ἐπικουρίας, ἵνα παραλίπω τὰς ἐχούσας ὀλιγωτέρας οἰκογενείας.

Πλείσται δ' αἰτήσεις κοινοτήτων πρὸς σύστασιν δημοτ. σχολείων μένουσιν ἐκκρεμεῖς ἐν τῷ ὑπουργείῳ δι' οὓς θέλω ἐκθέσει ἐφεξῆς λόγους.

(ἔπεται τὸ τέλος)